

Praehistoria, vol. I, 2000, Universitatea Miskolc, Ed. Archaeolingua Foundation & Publishing House, 188 p.

Primul număr al revistei internaționale *Praehistoria*, a apărut sub egida binecunoscutei Universități din Miskolc, al treilea mare oraș din Ungaria, cu sprijinul redacțiilor Archaeolingua Foundation & Publishing House și sub patronajul unor mari instituții și a unor mari personalități, cercetători ai preistoriei universale. Revista publicată la Miskolc¹, în cadrul Universității înființate încă din anul 1735, se dorește a fi, începând cu anul 2000, un periodic anual deschis tuturor specialiștilor, mai tineri sau cu mai multă experiență, preocupați de această primă, și cum se va vedea și din sumar, hotărâtoare perioadă a istoriei. Integrarea preistoriei istoriografiei universale, a permis, cum a remarcat J.-B. Duroselle, recuperarea experienței a peste trei milioane de ani².

Din Ungaria revista este susținută de instituții de prestigiu precum Muzeul Național, Universitatea ELTE, Universitățile din Miskolc, Szeged și cu deosebire de Institutele de Arheologie, Geologie și Etnologie. De peste hotare, importante centre culturale contribuie la acest complex dialog cu trecutul, din Rusia - Institutul de Arheologie al Academiei de Științe, din Germania - Universitatea din Cologne și Universitatea din Tübingen, din Italia - Universitatea din Ferrara, din România - Muzeul de Istorie a Moldovei Iași, din Slovacia - Institutul de Arheologie al Academiei de Științe, din Polonia - Universitatea Jagello, din Ucraina - Institutul de Arheologie și de Preistorie, Muzeul Național de Științe Naturale, din Franța - Universitățile din Caen, Bordeaux și a celei de „Preistorie și Tehnologie”, cât și echipa de cercetători din cadrul Academiei de Științe din Paris, din Elveția - Institutul de Preistorie, Universitatea din Basel, din Belgia - Institutul de Preistorie, din Tadjikistan - Institutul de Arheologie, din Israel - Institutul de Arheologie și Universitatea din Haifa, din Cehia - Muzeul Național Morav, Institutul Anthropos, din Belgia - Universitatea din Liège și din USA - Harvard University.

¹ Orașul Miskolc este situat în apropierea unor importante stațiuni preistorice. Astfel, la 8 km nord, în stepa Méhésztertő, în apropiere de localitatea Sajóbáony, se află cel mai bogat sit eponim al industriei paleoliticului mijlociu, definit de Arpad Ringer din 1983.

² *La connaissance actuelle du passé*, în *Revue des sciences morales et politiques*, Paris, 139, 1984, 1, p. 16-17.

Pentru a sprijini acest nou demers interdisciplinar, revista reunește specialiști legați de studiul arheologiei, tehnologiei experimentale, geologiei, al carsturilor, geomorfologiei și hidrogeografiei, sedimentologiei, climatologiei, paleontologiei, malacologiei, dar și personalități din domeniul arheologiei comportamentale, experimentale sau thenologice, paleolingvisticii, cât și cunoscători ai antropologiei istorice sau culturale, lingvisticii istorice comparate, psihologiei cognitive, etnologiei sau folclorului comparat și istoric. Încă de la primul număr au colaborat sau și-au anunțat prezența în paginile acesteia cercetători de mare renume, dar și mai tineri: din Rusia - Zoia A. Abramova, din Franța - Eric Boëda, Jean-Pierre Lautridou, Henry de Lumley, Andor Thoma, Anne-Marie Tillier, Jacques Tixier, din Germania - Gerhard Bosinski, Nicholas J. Conard, Manfred Frechen, din Italia - Alberto Broglio, din România - Vasile Chirica, din Slovacia - L'ubomíra Kaminská, din Polonia - Janusz K. Kozłowski, din Ucraina - Larisa Kulakovska, Vadim N. Stepanchuk, din Elveția - Jean-Marie Le Tensorer, din Belgia - Marcel Otte, din Tadjikistan - Vadim A. Ranov, din Israel - Avraham Ronen și din Cehia - Jiří Svoboda și Karel Valoch.

Prezența la începutul sumarului a unui scurt *In memoriam Ladislav Bánesz* (1932-2000), se vrea nu numai un omagiu adus reputatului arheolog slovac, născut într-o familie ungurească, dar și un exemplu de dăruire profesională (p. 7). Personalitatea lui Bánesz rămâne notorie prin studiile sale legate de epoca pietrei cioplite, cu deosebire de aurignacian, prin săpăturile de la Kašov sau prin cele de la Barca, din apropierea orașului Košice, Slovacia orientală (*L'Aurignacien et plus particulièrement sur le site de Barca près de Košice, Slovaquie orientale*).

Din cele 15 studii ale sumarului, trei urmăresc în principal reavivarea în memoria contemporanilor a unor importante personalități ale preistoriei. Primul, semnat de Noël Coye, reactualizează momente din viața și activitatea lui Boucher de Perthes, rămas în amintirea contemporanilor prin simpla formulă, devenită legendară, de „fondator al preistoriei”: „Il est plus pertinent de replacer les travaux de Boucher de Perthes dans les mutations intellectuelles et institutionnelles qui survinrent au sein d'une communauté scientifique internationale entre 1830 et 1859 pour concourir à fonder la discipline préhistorique” (p. 9-18). Boucher de Perthes (*Un médiateurs en Préhistoire, 1837-1864*) sublinia și faptul că în istoriografia paleoliticului și mezoliticului

Ungariei, un rol distinct a avut și Ottó Herman (1835-1914) și Muzeul din Miskolc. Importanța cercetărilor lui Ottó Herman s-a detaliat și în paginile următoare ale revistei, semnate de Árpád Ringer și László Veres (p. 19-23).

Și în articolul publicat de Ivor Karavanić, arheolog la Zagreb, regăsim aceeași intenție de a aduce în prim plan rolul unei personalități ce și-a adus contribuția la fondarea preistoriei, de această dată, în zona Croației, *Les recherches de Dragutin Gorjanović-Kramberger à Krapina et les débuts de la Préhistoire en Croatie* (p. 25-29). Dragutin Gorjanović-Kramberger a rămas cunoscut prin cele două cărți publicate în anii 1906 și 1913. Ultima reprezintă „la première monographie détaillée sur l'anatomie comparative du Néandertalien”. La începutul secolului XX ideile autorului, între care și discutarea canibalismului în cadrul acestor vechi comunități musteriene de la Krapina, s-au bucurat de un larg interes, nu numai în rândul specialiștilor (p. 29). Tot în acest volum Anne-Marie Tillier și Baruch Arensburg readuc din nou în atenția specialiștilor *The speech capability of Neandertals: an obsolete discussion* (p. 55-62), de data aceasta în consens cu noile descoperiri.

De la aceste prime investigații, la integrarea de azi a cercetărilor arheologice istoriografiei, s-a scurs mai bine de un secol și jumătate.

Primul volum din *Praehistoria* găzduiește și un studiu de pedologie, semnat de Dominique Cliquet și Jean-Pierre Latridou, *Læss et Paleolithique en Normandie (France du Nord-Ouest)*, p. 31-46), în cadrul căruia s-a amplificat, pentru cei interesați, un capitol al descoperirilor din faza veche și recentă a paleoliticului mijlociu al Franței de nord-vest, al Normandiei. Urmărind un mare număr de stațiuni din paleoliticul mijlociu de la *Vieux Moulin*, Grossœuvre, Bruyère/Saint-Brice-sous-Rânes, Saint-Germain-des-Vaux, Port-Racine, Fort, Saint-Vaast-la-Hougue, Goderville, Houppville, Etoutteville, Saint-Julien, Liègue, La Salle, Saint-Martin, Osmonville și din paleoliticul superior de la Les Bas-Fayaux, Cornet, Ambenay sau Bruyère/Saint-Pierre-du-Bosguérard, autorii surprind în cadrul acestora multe elementele comune în raport cu cele particulare. Astfel, solurile ce urmează lăsul-ui „comporte au-dessus du sol brunn lessivé émien, des sols noirs, des limons bruns ou des heads (Weichsélien ancien)”, în care, ades, se localizează industriile litice. Un alt argumentat studiu, de data aceasta de geografie istorică, urmărește corelările dintre felul în care este ocupat un spațiu, altitudinea unui sit și climatul specific acelei epoci, *Altitude des sites suivant le climat au Paléolithique supérieur et au Mésolithique en France* (p. 47-54).

Conexiunea acestor date permite, după Pierre-Yves Demars, „une fréquentation plus forte des régions élevées lorsque le climat s'améliore et un repli vers les terres les plus basses pendant les péjorations climatiques”.

O întregă echipă interdisciplinară, formată din arheologi, geografi sau geologi și alți specialiști din Košice și Cracovia, Lubomira Kamiska, Janusz K. Kozłowski, Barbara Kazior, Maciej Pawlikowski și Krzysztof Sobczyk, au urmărit câteva fenomene caracteristice unei zone geografice mai mari, *Long term stability of raw materials procurement systems in the Middle and Upper Paleolithic of Eastern Slovakia: a cause study of the Topla/Ondava river valleys* (63-81). Arealul geografic Vranov, mărginit de râul Ondava, a reprezentat o regiune de interferență pentru vânătorii migratori din paleoliticul mijlociu și în parte superior, în aurignacian, epiaurignacian și în gravetian, azi posibil de urmărit prin răspândirea anumitor materii prime în raport cu locul de proveniență al acestora (pl. I-VII). Câteva hărți ale răspândirii acestor materii prime cuprind arealul aflat azi între Ucraina, România, Polonia și Slovacia (pl. 8). Materiile prime folosite de aceste vechi comunități umane au permis echipei să determine o largă rază de legături regionale între diferitele așezări paleolitice din regiunea Vranov. Le vom reproduce pentru utilitatea informațiilor ce le cuprind. Materiile prime litice din siturile din zona Vranov, includ diferite roci sedimentare: a. *locale*, aduse de la o distanță nu mai mare de 25-35 km; b. *mezolocale*, situate la o distanță dublă în raport cu primele, la 50-60 km nord-vest de zona Vranov, în primul rând radiolarite, aduse din versanții sudici ai Carpaților de vest, dar și menilite din nord-estul Slovaciei; c. *mezolocale* de la granița slovaco-ungară, între care obsidianul carpatic și jaspul din regiunea Zemblí; d. *extralocale*, aduse de la circa 180-240 km, din zona Oder, flintul nordic; e. de pe Vistula mijlocie și superioară, flint din platoul jurasic Krakocestokova, din regiunea munților Crucea Sfântă, de la aproximativ 280 km și din bazinul mijlociu al Vistulei în apropiere de Annapol, aproximativ 250 km; f. flint *extralocal* din bazinul Tisei superioare, andezite din regiunea Korolevo din Ucraina transcarpatică și din bazinul mijlociu al Nistrului, flint cretacic, adus de la o distanță de 70-150 km și g. *extralocale* din regiunea munților Bükk, în primul rând cuarț porfiric, din partea estică a acestor munți, de la o distanță de aproximativ 80-100 km.

Modul în care se realiza transportul acestor materii prime între culturile paleolitice sau în interiorul acestora este încă neclar. Neclar este și felul în care acestea au fost vehiculate în cadrul culturilor neololitice. Cu toate acestea existența lor la mare distanță permite presupunerea unei largi raze de circulație. Aceasta a fost fixată, pe baza răspândirii surselor de materii prime, aproximativ între 30 și 300 km.

Legat tot de această problemă, subliniem includerea în sumarul revistei, alături de titlul prezentat mai sus, și a celui semnat de Zsolt Mester, *Sur la présence du silex de Świeciechów dans l'Abri de Sóllyomkút (montagne Bükk, Hongrie)* (p. 83-93). În fapt autorul a încercat să explice prezența în peștera Abri de Sóllyomkút (Grotta Vidróczy), a „unui silex foarte caracteristic, brun-cenușiu cu pete albe, a cărui afloriment este cunoscut numai în Polonia, la Świeciechów, la câteva sute de kilometri de sursa de materie primă”. Zăcămintul apare și la suprafața solului. Fără a se lansa în concluzii definitive, autorul consideră, ca și alții, faptul că prezența acestui silex în mai multe stațiuni poate fi explicată, în cazul datării stațiunii Abri de Sóllyomkút în paleoliticul mijlociu, prin migrații și în mezolitic, prin comerț. În stadiul actual al cercetării, datele stratigrafice, tipologice și cronologice, i-au permis a urmări „des relations plus ou moins directes existaient entre les régions trans-et intra-carpatiques au moins à partir du Paléolithiques moyen” (p. 91).

Pentru paleolitic, uneltele reprezintă firul director pentru definirea etapelor culturale. În acest sens, Karel Valoch, pe baza unei tehnici de prelucrare a silexului, explicate prin studiul *L'histoire de la connaissance et les questions des industries paléolithiques à pointes foliacées sur le territoire de l'ancienne Tchécoslovaquie* (p. 95-107), trece la definirea unui facies cultural. În acest sens, pentru teritoriul Moraviei și al Slovaciei orientale, „Le Szélétien représente un mélange d'éléments du Paléolithique moyen et supérieur”, prezent în așezarea de la Vedrovice V, între 36000 – 39000 de ani BP (p. 95). O altă problemă legată de tehnica de prelucrare a silexului descoperit în peștera Tabun, muntele Carmel, a stat în atenția arheologilor din Haifa, Anat Shifroni & Avraham Ronen, *The „Tabun Snap” from the Yabrudian /Acheulean interface at Tabun* (p. 109-116). Ei au analizat câteva piese litice aflate în stratul ce făcea trecerea de la nivelul acheulean/iabrudian. Prelucrarea indică „This special treatment, hitherto unnoticed, is described here as the *Tabun Snap*”.

Din nou Arpad Ringer, de data aceasta împreună cu Brian Adams, reia, cu alte argumente, discutarea unui important sit preistoric,

Sajóbáony-Méhéztető, eponymous site of the Middle Palaeolithic Bábonyian industry: microwear studies made on tools at the site during the 1997 excavation (p. 117-128). Babonianul a fost încadrat în prima fază a babonian-szeletianului, specific paleoliticului mijlociu și superior. Această nouă lucrare conține analize de microtextură pentru 15 unelte din piatră cioplită care au ieșit la lumină în timpul săpăturilor din anul 1997 (fig. 5-9). Se propune, de asemenea, un index al uneltelor de tăiat și lucrat pielea. De remarcat faptul că un anumit tip a fost folosit în principal pentru prelucrarea pieilor uscate. Un alt renumit cercetător, Gerald Fuchs, de data aceasta aduce în discuție alte probleme legate de paleoliticul din Austria. El s-a oprit asupra unei zone geografice situate în sud-estul Austriei, străbătute de valea Mur, *Palaeolithic cave in the Mur valley (Styria, Austria)* (p. 129-148), bogată în peșteri paleolitice târzii și mijlocii. Investigațiile, începute aici încă din 1937, au fost continuate cu întreruperi până astăzi și probabil vor continua încă mult timp. Din 1986 cercetările moderne au adus noi date, între care unele referitoare la climat, ecologia regională, iar altele legate de folosirea peșterilor de către omul preistoric. Cronologia s-a fixat pe baza litostratigrafiei, faunei și a datărilor absolute.

Un bilanț al cunoștințelor privind paleoliticul superior din Ungaria a realizat Viola T. Dobosi, *Upper Palaeolithic research in Hungary: a situation report from 2000* (p. 149-159). Concluziile autoarei au fost sistematizate într-un util tabel sinoptic cu date legate de stațiuni specifice gravetianului, sol, climat – temperatură, faună (p. 157).

Volumul se încheie cu două interesante studii ce analizează Venusurile siberiene și europene. Statuetele au fost definite la fel ca și alte exemplare din paleolitic sau neo-eneolitic, prin raportarea binecunoscutei Venus din Milo la simbolistica general feminină. Denumirea le accentuează feminitatea. Primul, semnat de Zoia Abramova, „*Les Vénus du Paléolithique-supérieur de la Sibérie*” (p. 161-171), analizează tipologic, comparativ și cronologic, două stațiuni contemporane ce aparțin aceleiași nivel arheologic, specific pentru Paleoliticul superior al Siberiei, Malta³ și Bouret⁴, cu 29 și 5 exemplare întregi și fragmentare⁵, reprezentative în

³ Malta se află la 100 km nord-est de orașul Irkutsk și la 160 km vest de lacul Baikal, pe dreapta râului Alb, afluent al Angarei. În raport cu așezarea de la Kostenki 1, de pe Don, numită *perla* paleoliticului Europei, Malta, săpată de M. M. Guérassimov, poate fi numită *perla* paleoliticului siberian.

⁴ Stațiunea Bouret, săpată de A. P. Okladnikov, este situată la 12 km nord de Malta, pe dreapta râului Angara.

raport cu toate colecțiile europene. Statuetele corespund începutului ultimei glaciațiuni Sartan din Siberia, 23.000–20.000 BP. și sunt contemporane cu grupul Kostienki-Avdeev din Câmpia rusă și cu gravetianul european. Venusurile siberiene au fost ordonate în trei grupe în raport cu proporțiile corpului: normale, în racursi (prin efectul perspectivei s-au redus anumite dimensiuni), și alungite, la care se adaugă formele tranzitorii. Măsurătorile îngăduie, probabil, și stabilirea tipului antropologic, de obicei mongoloid. Totodată, anumite particularități permit detașarea unui grup de statuete ce pot fi considerate masculine.

Autoarea a încercat și o comparare a celor două grupe de statuete feminine paleolitice, pe de o parte cele provenind din siturile siberiene și pe de altă parte cele din stațiunile europene (Kostienki 1, Avdeev, Gagarino, Khotylevo 2, din Europa orientală; Dolni Věstonice, Parabita, Grimaldi, Lespugue, Brassempouy din Europa occidentală). Concluziile la care ajunge sunt definitorii pentru înțelegerea celor două grupe, fapt pentru care le reproducem aici. Astfel, Venusurile europene se disting prin elemente hipertrofiate proprii femeii mame, sâni voluminoși, căzând, o enormă suprafață ingvinală, uneori cu rânduri de grăsime în regiunea bazinului și a șoldurilor. Membrele superioare înguste, îndoite din cot pentru a se opri deasupra sânilor sau pe pântec, sunt de obicei foarte mici în comparație cu corpul. Pe scurt capul se reduce mereu în raport cu torsul. În schimb Venusurile siberiene au alte forme și proporții. Au un cap mare și nu au accentuați sâni și pântece. Sâni sunt ades marcați printr-o incizie mai adâncă, pântecele rămâne plat și fesele deși sunt înălțate, nu se largesc în spate sau lateral. Membrele inferioare terminate cu două mici labe, sunt de obicei bine proporționate, dar în racursi. Uneori partea inferioară a torsului și gambele sunt exagerat alungite; extremitățile au perforări rotunde pentru suspendare. O altă trăsătură caracteristic siberiană este dată de prezența figurinelor îmbrăcate. Acest mod de reprezentare schimbă proporțiile feței în raport cu ale spatelui. Deși corpul femeii a fost legat organic de câteva elemente, care se reflectă în întreaga artă paleolitică euroasiatică, diferența dintre cele două grupe se poate urmări ușor.

Al doilea studiu sintetic legat de plastica antropomorfă gravetiană a fost semnat de Ágnes Bereczki, *Beiträge zur Typologisierung der Venusstatuetten der Kultur Gravettien* (p. 173-185) și a fost dedicat lui

⁵ Dintre acestea s-au analizat 17 statuete de la Malta (16 din fildeș de mamut și una din corn de cerb – unică și două de la Bouret (una din fildeș și una din serpent, de asemenea, unică).

Marcel Otte. Se pune, în ordonarea statuetelor, conform sistemului complex al lui Zoia Abramova, de la patru tipuri, în funcție de proporțiile corpului: tipul clasic, cu corpul bine proporționat; tipul suplu, fără accentuarea unor părți ale corpului; tipul Venus cu părțile corpului foarte accentuate și tipul neelaborat, cu capul mare și corpul masiv și schematic. La acestea R. Lansival a adăugat statuetele stilizate din Europa central-vestică și din epigravetianul est-european. Majoritatea statuetelor au forme pline, dar apar și exemplare zvelte, probabil reprezentări de fete tinere. Se aduc în discuție toate marile stațiuni caracteristice culturii grevetiene, de la Atlantic până în Siberia: Dolní Veštonice, Pavlov, Savignano, Chiozza, Mezin, Mežirč, Eliseeviči, Gagarino, Khotylevo, Denvilendorf, Parabita, Brassempouy, Kostienki, Avdevo, Willendorf, Sireuil, Tursac ș.a. Cea mai veche grupă Rin-Dunăre cuprinde trei orizonturi gravetiene (timpuriu, mijlociu, târziu) și geografic grupa Pyrreno-Aquitainiană și Italiană. Grupa Europei de est se întinde pe terasele fluviului Don iar cea siberiană spre Lacul Baikal. Ágnes Bereczki stabilește relații strânse între cele două unități regionale, bazate pe structurarea și schematizarea celor două grupe. Modul de reprezentare a statuetelor din grupa italiană relevă strânse apropieri de spațiul siberian și un stil uniform. Poate o raportare la alte forme de manifestare spirituale ar fi deschis și alte căi de interpretare.

Primul volum, al periodicului *Praehistoria*, este important atât pentru noutățile aduse în domeniul preistoriei euro-asiatice, cât și prin direcțiile noi de cercetare pe care le deschide. Parcurgerea acestui volum permite cunoașterea unor analize pertinente legate de diferite probleme ale preistoriei, de detaliu sau mai generale. Studiile sunt constant însoțite de hărți, planșe, fotografii ale siturilor, profile de secțiuni, analize de laborator, ce facilitează înțelegerea lor. Această largă colaborare deschide posibilitatea unei reale radiografieri a preistoriei, din perspectiva prezentului și cu mijloacele de investigare ale acestuia.

Încă de la primul număr transpare ambiția de a realiza o comprehensiune mai clară a începuturilor creatoare ale omului, un demers pentru recuperarea perioadelor vechi. Cum se poate vedea, din această generoasă deschidere interdisciplinară, nici unui domeniu conex nu i se refuză colaborarea.

RUXANDRA ALAIBA